

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO'JALIGINI
MEXANIZATSIYALASH MUHANDISLARI INSTITUTI

“QISHLOQ XO'JALIGINI MEXANIZATSIYALASH” fakulteti

“PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA O'QITISH METODIKASI” kafedrasи
“KASBIY PEDAGOGIKA” fanidan

REFERAT

**MAVZU: KASB TA'LIMI TIZIMIDA PEDAGOGIK VA AXBOROT
TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISH SHART-SHAROITLARI**

Bajardi: **ETBaEK fakulteti KT 2/9 guruhi**
talabasi A.Асқаров

Qabul qildi: **З.Исмайлова**

TOSHKENT – 2018

MAVZU: KASB TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOGIK VA AXBOROT TEXNALOGIYALARINI JORIY ETISH SHART-SHAROITLARI

Reja

I. Kirish

II. Asosiy qism

- Ta'lif jarayonida pedagogik va axborot texnalogiyalarning o'rni
- Kasb-hunar ta'lif tizimida axbarot texnalogiyasini qo'llash
- Kasb-hunar kollejlarida pedagogik texnalogiyalaridan foyydalanish

Xulosa

Glossariy

Foydalingan adabiyotlar

Ilovalar

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi taraqqiyoti xalqning boy ma’naviy salohiyati va umuminsoniy qadriyatlariga hamda hozirgi zamon madaniyati, ma’rifati, ilmi, texnikasi va texnologiyasining so‘nggi yutuqlariga asoslangan mukammal ta’lim tizimini barpo etish dolzarb ahamiyatga ega. Milliy istiqlol g‘oyasiga sodiq, etarli intellektual salohiyatga ega, ilm-fanning zamonaviy yutuqlari asosida mustaqil fikr va mushohada yurita oladigan shaxslarni tarbiyalash hamda raqobatbardosh, yuqori malakali kadrlarni tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O‘zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir. Ilm-fan jadal taraqqiy etayotgan, zamonaviy axborot-aloqa tizimlari, vositalari keng joriy etilgan jamiyatda turli fan sohalarida bilimlarning tez yangilanib borishi, ta’lim oluvchilar oldiga ularni jadal egallash bilan bir qatorda, muntazam va mustaqil ravishda bilim izlash vazifasi qo‘yilmoqda.

O‘zbekistonning kelajagi va ravnaqi ko‘p tomonlama undagi kadrlarning bilimdonligi, kasb tayyorgarligi va ma’naviy etukligiga bog‘liq. SHu jihatdan qaraganda, O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar orasida Kadrlar tayyorlash sohasidagi islohotlar muhim o‘rin tutadi. Jumladan, uzluksiz ta’lim borasidagi yo‘riqnomalar har tomonlama etuk va barkamol avlodni tarbiyalashda alohida o‘rin tutadi. Bu borada aytish lozimki, 2010 yil bejiz “Barkamol avlod yili” deb e’lon qilinmagan. SHuningdek, “Barkamol avlod yili” munosabati bilan ishlab chiqilgan Davlat dasturida belgilangan chora-tadbirlar orasida o‘sib kelayotgan avlodning uzluksiz ta’limini ta’minlash, pedagogika sohasiga alohida o‘rin ajratilgan edi.

Yoshlarning uzluksiz ta’limini ta’limini ta’minlashda kollej-litseylar va oliy o‘quv yurtlari o‘rtasidagi hamkorlik katta ahamiyatga ega. Ular bir o‘quv muhitidan ikkinchisiga o‘tishda iloji boricha kamroq stress vaziyatlariga tushishlari lozim. SHundagina ularda bilimga ishtiyoq yo‘qolmaydi, ta’lim olish darajasi pasaymaydi va samaradorligi oshadi. Ushbu hamkorlik doirasida ta’lim muassasalari uzluksiz ta’lim tizimini shakllantirish borasida pedagogik-psixologiya, pedagogikaning turli yo‘nalishlarini tadqiq etishga qaratilgan

hamkorlik loyihamalarini yaratish va ularning natijalarini amalga tadqiq etish; tegishli soha, jumladan pedagogika va psixologiya, ijtimoiy pedagogika sohasidagi muammolar yuzasidan axborot va tahliliy ma'lumotlar bilan almashish; oliy o'quv yurtlaridan kollej-litseylarga amaliyot uchun yuboriladigan talabalarni tanlov asosida saralab olish; hamkorlik asosida tashkil etiladigan seminar, anjuman va davra suhbatlariga professor-o'qituvchilar, aspirantlar va magistr talabalar orqali qo'llab quvvatlash; amaliyot o'tayotgan talabalarga ilmiy-amaliy tadqiqot ishlari uchun ilmiy va elektron kutubxona manbalaridan foydalanish imkoniyatini yaratish; kollej-litsey o'quvchilarini bo'lg'usi sohasi bo'yicha oliy o'quv yurtida o'qish uchun tayyorlash, ya'ni ta'lim sharoitlari va muhiti bilan tanishtirish va hokazo.

«Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»da uzluksiz ta'lim tizimida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchi va murabbiylarning kasbiy malakalarini oshirish, ularni ilg'or pedagogik texnologiyalar, hamda zamonaviy axborot texnologiyalari bilan qurollantirish xususida alohida ta'kidlangan. 70-80 yillarda Amerikada dunyoga kelgan talim texnologiyasi bugungi kunda barcha rivojlangan mamlakatlarni qamrab oldi, hatto nufuzli xalqaro tashkilot hisoblangan YUNESKO tomonidan tan olindi va qo'llab quvvatlandi. Rivojlanishga yuz tutayotgan Respublikamiz talim tizimi uchun ham bu juda muhim bo'lib, maktablarning pedagoglari, o'rta maxsus, kasb-hunar talimi va oliy talim o'quv muassasalarini professor-o'qituvchilari talim texnologiyasini o'zlashtirishlari hamda amaliyotda qo'llashlari lozim.

«KTMD»ini amalga oshirishning 2-bosqichi ta'lim muassasalarining moddiy texnika va axborot bazasini mustahkamlashni davom ettirishni, o'quv tarbiya jarayonini yuqori sifatli o'quv adabiyotlari va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlashni, uzluksiz ta'lim tizimini axborotlashtirishni amalga oshirishni ko'zda tutadi.

Kasb-hunar kollejlari maxsus fan o'qituvchilari va muhandis-pedagoglari ishlab chiqarish jarayonining va o'z mehnat faoliyatining mazmunini to'g'ri rejallashtira olishi, ta'lim jarayoniga pedagogik texnologiyalarni qo'llay olishi,

axborot texnologiyalarini bilishi hamda zamonaviy texnik vositalardan dars jarayonida samarali foydalana olishi kerak bo‘ladi.

Yurtboshimizning «Nafaqat umumiy ma’lumot va tarbiyani, balki kadrlarning kasb-korga yo‘nalish olishini, ularni tayyorlash va malakasini oshirishni o‘z ichiga oluvchi yagona uzlucksiz milliy ta’lim tizimini yaratish vazifasi qo‘yilmoqda»¹ degan dono ta’limoti o‘quvchilarni kasbga qiziqtirishning jamiyat taraqqiyoti va xalq farovonligini oshirishdagi ilmiy-nazariy, ma’naviy-ma’rifiy ahamiyatini belgilab bergen metodologik asosdir.

Hozirgi vaqtida davlatimizda er tuzish ishlari tizimi Respublikamiz erlaridan foydalanish bosh chizmasini viloyatlar va tumanlar er tuzish chizmalarini xujaliklararo va xo‘jalikda ichki er tuzish loyixalarini xamda shu ishlar bilan boglik bulgan boshka loyixalarni tuzish va amalga oshirishni uz ichiga oladi.

Er tuzish O‘zbekiston Respublikasining «er kodeksi» asosida olib boriladi. Bundan tashkari «SHirkat xo‘jaligi to‘g‘risida» gi, «Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida»gi, «Dexqon va ijara xo‘jaliklari to‘g‘risida»gi qonunlar Respublikamizda er resurslaridan oqilona foydalanishning xukukiy poydevorini yaratadi.

YUrtboshimiz I.A. Karimov 2009 yil yakunlari ma’ruzasida erlearning meliorativ holitni yaxshilash to‘g‘risida shunday dedilar: “—YAna bir ustuvor yo‘nalish – erlearning meliorativ holatini yaxshilash dasturini amalga oshirish doirasida 2009 yilda 840 kilometrlik kollektor-drenaj tarmoqlari, 250 ta drenaj quduqlar, 15 ta melioratsiya nasos stansiyalari va inshootlari qurildi, hamda rekonstruksiya qilindi. O‘tgan yili erlearning meliorativ holatini yaxshilashga qaratilgan loyihalarni amalga oshirish uchun 130 milliard so‘m mablag‘ yo‘naltirildi.

¹ И.А.Каримов. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли, Т., «Ўзбекистон», 1992, 64-бет.

Natijada 240 ming gektardan ortiq sug‘oriladigan erlarning meliorativ holati yaxshilandi va bu qishloq xo‘jalik ekinlari hosildorligini, fermer xo‘jaliklarining daromadini oshirish imkonini beradi”.²

2009 yilda Inqirozga qarshi choralar dasturi doirasida amalga oshirilgan chora-tadbirlar samaradorligi haqida gapirganda, ularning, avvalo, eng muhim masalalarga – yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholimizning turmush darajasini yanada oshirishga yo‘naltirganini alohida qayd etish zarur.

Qishloq xo‘jalik mahsulotlarini ishlab chiqarishda arning ahamiyati judayam katta. Bu sohada er asosiy ishlab chiqarish vositasi bo‘lib, ishlab chiqarish jarayonida bevosita ishtirok etadi. Umuman olganda ishlab chiqarish jarayoni va insoniyatning hayoti er va undan foydalanish bilan chambarchas bog‘liq. SHuning uchun ham erni asrash va undan oqilona foydalanish insoniyat oldida turgan eng asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Talim jarayonida pedagogik va axborot texnologiyalarni o’rnı

Mamlakatimiz ta’lim tizimida bunyodkorlik ishlariga qodir barkamol avlodni voyaga yetkazish, ulardan kelajakda jamiyatda o‘z o‘rniga ega munosib shaxslar shakllanishi masalasiga alohida e’tibor qaratiladi. O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning tashabbusi bilan Toshkent shahrida tashkil etilgan 2012-yil 16-17 fevral’ kunlaridagi “Yuksak bilimli va intelektual rivojlangan avlodni tarbiyalash – mamlakatni barqaror taraqqiy ettirish va modernizatsiya qilishning eng muhim sharti” mavzusida xalqaro konferensiya mazmun-mohiyatini amaliyotga joriy etish jamiyatimiz kun tartibidagi bosh masalalardan biridir.

Shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning quyidagi fikrlarini keltirish joiz: «Shuni unutmasligimiz kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo‘lishi farzandlarimizning bugun qanday ta’lim va tarbiya olishiga bog‘liq...» (Islom Karimov. «Yuksak ma’naviyat — yengilmas

² И.А.Каримов. Асосий вазифамиз – ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. «Ўзбекистон» нашриёти, Тошкент, 2010 й.

kuch». T.: «Ma’naviyat» 2008., 61-bet. Ta’lim texnologiyasi (natija sifatida) didaktik jarayonning ilmiy loyihasi (tasnifi, modeli)dan iborat bo‘lib, uning qayta tiklanishi pedagogik amallarning muvaffaqiyatli amalga oshishini ta’minlaydi. Pedagogika fanini o‘qitish jarayoni, o‘quvchilarning bilish, ularning ijodiy faoliyatini faollashtirishning didaktik sharoitlari va zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarga yo‘naltirilganligi hisobga olinsa, pedagogning texnologik darajadagi faoliyatining mezonlari sifatida quyidagilarni ko‘rsatish mumkin:

Aniq berilgan maqsadning mavjudligi, ya’ni asosiy tushunchalar, bu maqsadga erishish usullari kabi hisoblanishi; mavzuni o‘zlashtirishning yetarlicha qat’iy ketma-ketligi, mantiqiy, ma’lum bosqichlarning mavjudligi; o‘rganilayotgan mavzuning mazmunini bilish; o‘quv jarayonining natijaviyligi nuqtai nazaridan, o‘qituvchining eng optimal o‘qitish usullaridan foydalanish; o‘quv jarayonini modernizatsiyalashtirish jarayonida ishtirokchilarning o‘zaro ishslash usullarini ko‘rsatish; o‘qituvchi va o‘quvchilarning shaxsiy vazifalarini amalga oshirishlariga asoslangan faoliyatning motivatsiyali asoslanishi (erkin, kreativ, musobaqalashish, hayotiy va kasbiy ma’no, faoliyat); o‘qituvchining qoidaviy (algoritmik) va ijodiy faoliyati chegaralarini belgilash, yagona qoidalardan ruxsat etiladigan chetga chiqishlarining ko‘rsatilishi.

Yuqorida sanab o‘tilganlar o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini faollashtirishning didaktik sharoitlari va texnologiyasi shakllanganlik baholari mezonlarini ishlab chiqishda asos bo‘lib xizmat qiladi. Hozirgi davrgacha bo‘lgan an’anaviy ta’lim — XVII asrlardagi didaktik tamoyillar asosida shakllanib, hozirda jahondagi umumta’lim maktablarida eng ko‘p qo‘llanilayotgan sinf-dars tizimidan iborat edi. Bugungi kunda zamonaviy axborot va kommunikatsiya hamda pedagogik texnologiyalar asosan shu tizimni turli yo‘nalishlarda takomillashtirish,

moder-nizatsiyalash maqsadlarida yaratilib, hozirda quyidagi yo‘nalishlarda rivojlanmoqda:

pedagogik jarayonni takomillashtirish, uni o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirishga asoslangan texnologiyalar;

o‘quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirish asosidagi AKT va pedagogik texnologiyalar, jumladan, mu-ammoli ta’lim, dars mavzusiga mos an’anaviy hamda kompyuter o‘yinlari va boshqalar;

o‘quv materialini didaktik jihatdan takomillashtirish va qayta ishlab chiqarishga asoslangan pedagogik va AKT texnologiyalari: Bu texnologiyalar o‘rgatilayotgan bilimlarning didaktik tizimi chuqur mazmunga ega bo‘lishi, bilimlarga chuqur, tizimli nuqtaiy nazardan yondashuv, o‘quvchilarga AKT vositasida bilimlarni egallashning maqsadga muvofiq yo‘llarini o‘rganish kabi tamoyillarga asoslanadi; o‘quv jarayonini samarali boshqarish va tashkil etishga asoslangan pedagogik texnologiyalar. Bu texnologiyalarga tabaqalashtirilgan, individuallashtirilgan, dasturlashtirilgan ta’lim texnologiyalari — ta’limning jamoa usuli, guruhli, kompyuterli ta’lim texnologiyalari va boshqalar. Bundan tashqari, o‘qitishni yanada samarali bo‘lishiga xizmat qiluvchi pedagogik texnologiyalardan tabiatga muvofiqlashtirilgan, rivojlantiruvchi ta’lim, xususiy (o‘quv fanlari), al’ternativ hamda AKT hamda mualliflik pedagogik texnologiyalardan foydalanilmoqda. Shuningdek, hozirda pedagogik texnologiyalarning boshqa yo‘nalishlari ham mavjud bo‘lib ulardan asosiylari emperik, kognitiv, evristik, kreativ, inversion, integrativ, adaptiv, inklyuziv va boshqalar.

Ma’lumki, AKT ikki turdagisi: axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining muvofiqlashuvidan tashkil topadi. Axborot texnologiyasi — ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan axborotni saqlash, qayta ishlash, uzatish va ifodalash metodlari, usul va vositalari majmuidir. Hozirgi davrda mazkur metod, usul va vositalar to‘g‘ridan-to‘g‘ri kompyuter, kompyuter texnologiyalari bilan bog‘liq.

Kommunikatsiya texnologiyalari esa inson bilan tashqi olam ta’siridagi metodlar, usul va vositalarni belgilaydi. Mazkur kommunikatsiyalarda kompyuter

o‘z o‘rniga ega bo‘lib, kommunikatsiya ob’ektlari o‘zaro ta’sirida qulay, individual, ko‘p turli, yuqori intellektuallilikni ta’minlaydi. Axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan uyg‘un holda foydalanishdan maqsad shaxsnинг axborot jamiyatiga moslashuvidan iborat.

AKT insonning nafaqat kasbiy faoliyati, balki kundalik hayotining asosiy vositasiga aylanib bormoqda. Pedagogik va AKT texnologiyalarining asosiy yo‘nalishlari hozirgi davrda ta’limni turli yo‘nalishlarida takomillashtirishdan iborat. Turli fan o‘qituvchilari tomonidan har bir o‘quv fanining asosiy xususiyati, mazmun-mohiyati, amaliy, nazariy qismlarining nisbatga muvofiq ravishda eng qulay pedagogik texnologiyalarning empirik, kognitiv, eviristik, kreativ, inversion, adaptiv, inklyuziv va boshqa yo‘nalishlarni to‘g‘ri tanlash jiddiy ahamiyatga ega. Umuman olganda, texnologiya universal xususiyatga ega bo‘lib, uning har bir mutaxassis tomonidan amalga oshirilishi va kutilgan maqsadga erishish talab etiladi. Shu nuqtaiy nazardan, texnologiyalarning asosiy mezonlarini quyidagicha:

1. Ma’lum ilmiy asosga, konsepsiya tayanish.
2. Tizimlilik, o‘quv-tarbiya jarayoni va uning qismlarining o‘zaro mantiqiy bog‘liqligi.
3. Samaradorligi, ta’lim standartlariga erishishni kafolatlash, sarflash talab qilinadigan vaqt, kuch va vositalarning me’yor darajasida ekanligi.
4. Bu texnologiyalarning boshqalar tomonidan qayta amalga oshirish mumkinligi bilan belgilash mumkin.

Ushbu jarayonda ishtirok etuvchi o‘qituvchilar va o‘quvchilar yuqorida bildirilgan texnologiyalarga amal qilingandagina ta’lim texnologiyalarining samaradorligi oshadi. Shunday qilib, o‘quvchilarining bilish ijodiy faolligini faollashtirishning didaktik sharoitlari pedagogik o‘qitish texnologiyasi doirasida nazariy bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni, o‘quv fani loyihasini yaratilishi va amalga oshirilishi sharoitda ro‘yobga chiqishi mumkin. O‘quvchilarining bilish ijodiy faoliyatini faollashtirishning didaktik sharoitlari va texnologiyasi maqsadlariga erishish vositasi bo‘ladi. O‘quvchi ta’limiy dasturning barcha bo‘limlari faoliyatining bilimlari va usullarining kasbiy vazifalarini hal etish vositasiga

aylantirish texnologiyasiga ega bo‘ladi. Shunday ekan, texnologik yondashuv ta’lim sifatini oshirish, uning mazmunini takomillashtrish (modernizatsiyalash) va buning natijasi sifatida o‘quvchilarning bilish, ijodiy faoliyatini faollashtrishning didaktik sharoitlari va texnologiyasi samaradorligini oshirishning sharti bo‘lib qoladi.

O‘qitish metodlarini tanlash va asoslash

O‘qitish metodlari ta’lim jayonida o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining qanday bo‘lishi, o‘qitish jarayonining qanday tashkiliy shakllaridan foydalanish kerakligi, hamda shu jarayonda o‘qituvchilar qanday ish xarakatlarini bajarishlari kerakligini belgilab beradi.

O‘qitish metodlarining quyidagi turlari mavjud:

- og‘zaki metodlar;
- ko‘rgazmali metodlar;
- amaliy metodlar.

Ta’lim jarayonida nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, o‘quv materiallarini turli ko‘rinishlarda, turli sezgi organlari orqali qabul qilinishi va idrok etilishini ta’minlash – ta’lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Butun dunyoda ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalarning 100 dan ortiq metodlari mavjuddir. Dars davomida ta’limning sinalgan 11 ta metodlari; ma’ruza, to‘rt pog‘onali, aqliy hujum, kichik guruhlarda ishslash, rolli o‘yin, ishbop o‘yin, davra suhbat, muammoli vaziyat, bahsmunozara, loyiha, yo‘naltiruvchi matn kabi metodlaridan foydalanish, ularni o‘rnida qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

“MA’RUZA” metodi

Ma’ruza – katta hajmdagi o‘quv materialini nisbatan uzoq vaqt davomida monologik bayon etishdir.

Bu metod butunlay “so‘zlash” orqali amalga oshiriladigan o‘qitish metodi hisoblanadi. U 40 daqiqa yoki undan uzoqroq davom etadi va odatda ta’lim oluvchining ishtiroki uchun hech qanday imkoniyat qoldirmaydi.

“ROLLI O‘YIN” metodi

“Rolli o‘yin” metodi - ta’lim oluvchilar tomonidan hayotiy vaziyatning har xil shart-sharoitlarini sahnalashtirish orqali ko‘rsatib beruvchi metoddir. Rolli o‘yinlarning ishbop o‘yinlardan farqli tomoni baholashning olib borilmasligidadir. SHu bilan birga “Rolli o‘yin” metodida ta’lim oluvchilar ta’lim beruvchi tomonidan ishlab chiqilgan ssenariydagi rollarni ijro etish bilan kifoyalanishsa, “Ishbop o‘yin” metodida rol ijro etuvchilar ma’lum vaziyatda qanday vazifalarni bajarish lozimligini mustaqil ravishda o‘zlari hal etadilar.

“KICHIK GURUHLARDA ISHLASH” metodi

“Kichik guruhlarda ishslash” metodi - ta’lim oluvchilarni faollashtirish maqsadida ularni kichik guruhlarga ajratgan holda o‘quv materialini o‘rganish yoki berilgan topshiriqni bajarishga qaratilgan darsdagi ijodiy ish. “Kichik guruhlarda ishslash” metodi qo‘llanilganda ta’lim beruvchi boshqa interfaol metodlarga qaraganda vaqtini tejash imkoniyatiga ega bo‘ladi. CHunki ta’lim beruvchi bir vaqtning o‘zida barcha ta’lim oluvchilarni mavzuga jalb eta oladi va baholay oladi.

“TO‘RT POG‘ONALI” metod

“To‘rt pog‘onali metod” - amaliy ko‘nikmalarini o‘zlashtirish jarayonining to‘rt pog‘ona doirasida kechadigan metodidir. Bu metod ta’lim oluvchilarga bir xilda takrorlanadigan qo‘l ko‘nikmalarini tez va mukammal o‘rganib olishlariga yordam beradi. “To‘rt pog‘onali” metod qo‘llanilganda, ta’lim oluvchilar iloji boricha oddiy operatsiyalar bilan tanishtiriladi, so‘ng uni takrorlaydilar va to mukammal o‘zlashtirmaguncha mashq qiladilar.

“ISHBOP O‘YIN” metodi

“Ishbop o‘yin” metodi - berilgan topshiriqlarga ko‘ra yoki o‘yin ishtirokchilari tomonidan tayyorlangan har xil vaziyatdagi boshqaruvchilik qarorlarini qabul qilishni imitatsiya qilish (taqlid, aks ettirish) metodi hisoblanadi. O‘yin faoliyati biron bir taskkilot vakili sifatida ishtirok etayotgan ishtirokchining hulq-atvori va ijtimoiy vazifalarini imitatsiya qilish orqali beriladi. Bir tomondan o‘yin nazorat qilinsa, ikkinchi tomondan oraliq natijalarga ko‘ra ishtirokchilar o‘z faoliyatlarini o‘zgartirish imkoniyatiga ham ega bo‘ladi. Ishbop o‘yinda rollar va rollarning maqsadi aralashgan holda bo‘ladi.

Ko‘rgazmali qo‘llanma va o‘qitishning texnik vositalarini qo‘llash

Hamma xotira turlari ichida ko‘rish xotirasi odamlarda ko‘proq rivojlangan bo‘ladi. Ammo eng samarali ko‘rish-eshitish xotirasidir. YUNESKO ning axborotiga ko‘ra odam eshitish orqali so‘z informatsiyasini 15 % ni, ko‘z orqali ko‘rganlarini 25 % ni, ham ko‘rish ham eshitish orqali qabul qilingan informatsiyaning 65 % ni xotirada saqlab qolar ekan.

Demak, o‘quvchilar o‘rganayotgan mavzu mazmunini eshitish orqali qabul qilishi, ko‘rish, yozib olish va mustaqil ishlash vaqtida ovoz chiqarib o‘qishi ularga puxta bilim olish imkonini beradi.

Ko‘rgazmalilik o‘qitish vositalari va o‘qitishning texnik vositalari orqali amalga oshiriladi. O‘qitish vositalari turlicha bo‘lib, ularni quyidagi guruhlarga bo‘lish mumkin:

- hajmlli tabiiy ob’ektlar: tog‘ jinslari, o‘simgiliklar, mashinalar, mashina qismlari, detallar, materiallar;
- ob’ektlarning tasviri. Ma’lumki, hamma tabiiy ob’ektlarni auditoriyada namoyish qilib bo‘lmaydi. Masalan, samolyot, teplovoz, katta hajmdagi dastgohlar. SHu sababli o‘qitish jarayonida ularning maketlari, modellari, rasmlari namoyish qilinadi. Texnologik jarayonlar, inshootlar, mashinalarning tuzilishi va ishslashini diafilmlar, kinofilmlar, videofilmlar orqali tushuntiriladi. O‘qitishning texnik vositalari o‘qitish vositalari mazmunini o‘quvchilarga etkazib beruvchi o‘qitish qurolidir. O‘qitishning texnik vositalari o‘qitish jarayonidagi tutgan o‘rniga qarab informatsion, nazorat va dasturlashgan texnik vositalariga sinflanadi.

Informatsion texnik vositalarga turli elektromexanik asboblar, o‘lchov asboblari, turli xil namoyish stendlari, shuningdek videomagnitonlar, magnitonlar, diaproektorlar, grafoproektorlar, kinoproektorlar, televizor, videoproektor, kompyuterlarni kiritish mumkin.

Inson voqelik to‘g‘risidagi dastlabki ma’lumotlarni ko‘rish, eshitish, hid bilish, ta’m bilish, tuyish kabi sezgilar orqali qabul qiladi. Sezgilar orqali qabul qilingan ma’lumotlar miyada muayyan xususiyatlariga ko‘ra yaxlit holga, ma’lum

bir tizimga olib kelinishi, ya’ni ma’lumotlar idrok qilinishi lozim bo‘ladi. Axborotlarning uzviyligi va davomiyligini ta’minlashga xizmat qiluvchi bu jarayon ularni xotirada saqlash va zarur holatlarda qayta esga tushirishdan iborat bo‘ladi. Ma’lumotlarni qabul qilishda qanchalik ko‘p sezgi organlari qatnashsa, uni idrok etish, o‘zlashtirish va xotirada saqlash shunchalik oson kechadi. Ikkinchи tomondan, har bir kishida qaysidir sezgi organlari ko‘proq, qaysilaridir kamroq rivojlangan bo‘ladi.

Ma’lumki, ma’ruzada ma’lumotlar faqat eshitish orqali qabul qilinadi. Tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, ma’ruza paytida tinglovchining diqqatini 20 daqiqa davomida ushlab turish mumkin ekan. SHunda ham, bu davr oxirida diqqatning juda pasayib ketishini kuzatish mumkin. SHunga mos ravishda, o‘quv materialini o‘zlashtirish darajasi ham juda past, atigi 5-10%ni tashkil qilishi aniqlangan. O‘quv materialini vizuallashtirilgan holda, turli ko‘rgazmali tasvirlar yordamida uzatilganda, ham eshitish, ham ko‘rish organlari orqali qabul qilinadi. Ta’lim oluvchilarga ko‘rgazmalilik tamoyillariga asoslangan holda o‘quv materialini etkazish ularning diqqatini jalb etishga yordam beradi va shu bois, bu materialni idrok etish, o‘zlashtirish osonroq va samaraliroq kechadi. Nafaqat amaliy malakalarni, balki nazariy bilimlarni o‘zlashtirishda o‘quv materialini mustaqil yoki guruh bo‘lib bирgalikda o‘rganish, ta’lim oluvchining ma’lumotlarni o‘zi hidirib topishi, tajriba o‘tkazishi, nimanidir o‘zi qo‘lda bajarishi barcha sezgi organlarini birvarakayiga ishlashiga olib keladi va bu holatda o‘zlashtirish yuqori bo‘ladi.

TA’LIM JARAYONIDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI QO‘LLASH

Axborot ob’ektlar, hodisalar, jarayonlar gi xabarlar to‘plamidir. Olingan axborotlar belgili, matnli va grafikali ko‘rinishda ifodalanadi. Belgili ko‘rinishdagi axborot asosan harflar, raqamlar, belgilar va shu kabi belgilar ko‘rinishidan iborat bo‘ladi. Undan turli hodisalar murakkab bo‘lmagan

signallarni uzatish uchun foydalaniladi. Masalan, ko'chadagi svetoferning yashil chiroqi transport va odamlarning harakatlanishini bildirsa, qizil chiroq esa, aksincha, harakatlanishni ta'qiqlaydi. Sariq chiroq esa ko'cha harakatining almashinishi xabar beradi. Matnli ko'rinish axborotni tasvirlashning deyarli murakkab ko'rinishidir. Bunda ham yuqorida keltirilganidek harflar, raqamlar, matematik belgilardan foydalaniladi. Lekin, axborotni tasvirlashda nafaqat mazkur belgilardan foydalanamiz, balki ularning tutgan o'rni ham muhim ahamiyatga egadir. Masalan, "nok" va "kon" so'zлari bir xil harflardan iborat bo'lsada, lekin turli xil axborotni bildiradi. Matnli belgilardan amalda juda keng foydalaniladi. Jahonda juda ko'plab kitoblar, oynomalar, kundalik ro'znomalar va boshqalar matnli ko'rinishda chop etilmoqda.

Axborot texnologiyasi - ob'ekt, jarayon yoki hodisaning holati yangi sifat axboroti olish uchun ma'lumotlar yig'ish, ishlov berish va uzatishning vosita va uslublarining jamlanmasidan foydalanadigan jarayondir.

Telekommunikatsiya-kompyuter tarmoqlari va zamonaviy texnik aloqa vositalari negizida ma'lumotlarni masofadan uzatishdir.

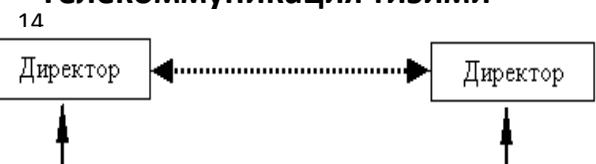
Axborot tizimi va texnologiyalari

Компьютер тизими

Телекоммуникация тизими

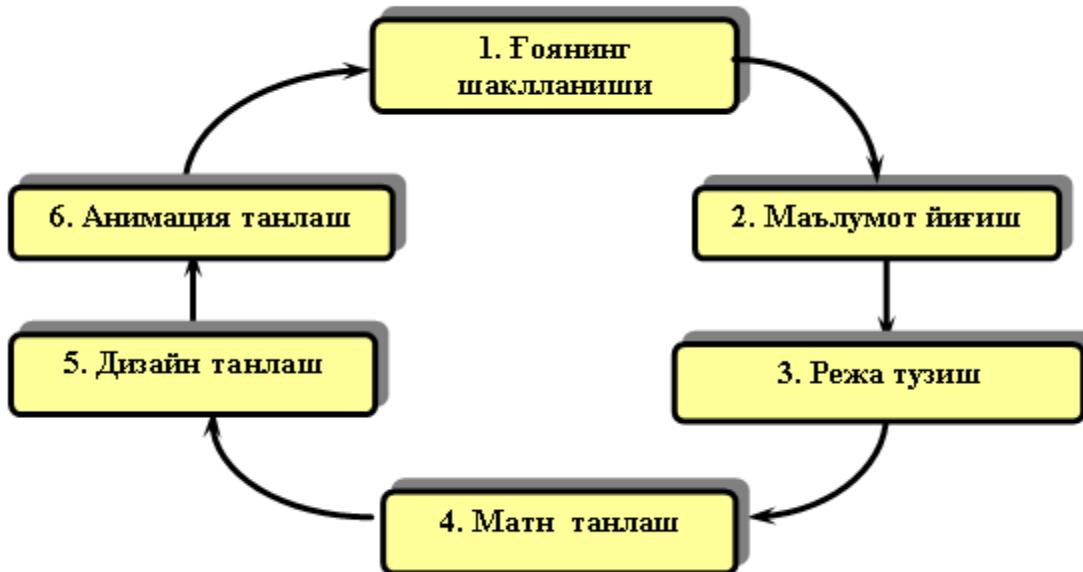
df

Hozirda “multimedia” degan so‘z kundalik faoliyatimizda juda ko‘p ishlatilmoqda. Ta’limda multimedia texnologiyasini tadbiq etish uchun dastlab, “Multimedia nima o‘zi?” degan savolga javob beraylik. **Multimedia** - tasvirli ma’lumotlar bilan ishlashga qodir bo‘lgan vosita hisoblanadi. «**Multimedia**» so‘zi lotincha «**media**» so‘zidan olingan bo‘lib, «**ma’lumot tashuvchi vosita**» degan ma’noni anglatadi. Multimediali kompyuterlar so‘z, musiqa va boshqa ovozli ma’lumotlar, video ma’lumotlarni qabul qiladi va ular ustida ishlaydi. Multimedia tushunchasi hayotimizga 90-yillarning boshlarida kirib keldi. Ko‘pgina mutaxassislar bu atamani turli xil izohlamoqdalar. Ularning fikrlarini umumlashtirib multimedialiaga shunday ta’rif berish mumkin: **multimedia** - bu informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari asosida axborotning an’anaviy va original turlari asosida o‘quv materiallarini o‘quvchilarga etkazib berishning mujassamlashgan holdagi ko‘rinishidir.

Microsoft Power Point — universal, imkoniyatlari keng bulgan, ko‘rgazmali grafika amaliy dasturlari sirasiga kiradi va matn, rasm, chizma, grafiklar, animatsiya effektlari, ovoz, video rolik va boshqalardan tashkil topgan slaydlarni yaratish imkonini beradi.

Power Point dasturida taqdimot materiallarini tayyorlash quyidagi bosqichlardan iborat (3.3-chizma):

- g‘oyaning shakllanishi;
- ma’lumot yig‘ish;
- reja tuzish;
- matn tanlash;
- dizayn tanlash;
- animatsiya tanlash.

3.3-chizma. Taqdimot materiallarini tayyorlash bosqichlari

YUqoridagi chizmadan ko‘rinib turibdiki, taqdimot materiallarini tayyorlashning birinchi bosqichi tayyorlanadigan material bo‘yicha g‘oyaning shakllanishidir. YA’ni material kimlar uchun mo‘ljallangan va qanday ko‘rinishda bo‘lishi to‘g‘risida yaratuvchida bir necha g‘oyalar shakllanadi. Ikkinchi bosqichda material bo‘yicha kerakli ma’lumot yiqiladi. Ushbu ma’lumotlar mavzuga taalluqli va aniq maqsadga qaratilgan bo‘lishi lozim. Aks holda keraksiz va foydasiz ma’lumotlar yiqilishiga hamda vaqtning behuda sarflanishishga olib keladi. Uchinchi bosqich-reja tuzish bosqichi hisoblanib, unda materiallar saralanib olinadi va mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirish rejalashtiriladi. To‘rtinchi bosqichda saralab olingan materiallar ichidan slaydga beriladigan matn tanlab olinadi. Slaydlardagi matnlar juda ko‘p bo‘lishi maqsadga muvofiq emas. Matnlar qisqartirilgan ko‘rinishda tanlab olinadi. Bir slayddagi matnlar 7-8 qatordan oshmasligi lozim. **Slayd** — ma’lum bir o‘lchamga ega bo‘lgan muloqot varaqlari hisoblanadi. Unda biror maksad bilan yaratilayotgan namoyish elementlari joylanadi.

Slaydlarni ishlab chiqarish yo‘llari

Саноат томонидан

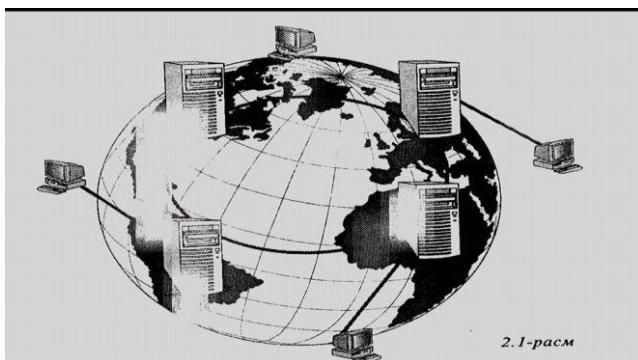
¹⁶ ...максус нашиётлар томо-нидан ишлаб чиқарилади ва одатда юқори сифатли бўлади.

Internet va undan foydalanish

Internet xizmati turlari elektron saxifa, elektron pochta, telekonferensiya, fayllarni uzatish, domen nomlari, Telnet, IRC yoki Chat konferensiya, ma'lumotlarni izlash xizmatlari tavsiflari keltiriladi.

2.1- rasmda internet va unga bog'lanishning umumiyligi shakli keltirilgan. Unga asosan internetga bolanish va undan foydalanishning asosiy texnik vositasini shaxsii kompyuterlar tashkil etadi. Uning imkoniyatlarini kengaytirish V4YH unga mikrofon, videokamera, ovoz chixargich (audiokoiionka) va boshqa ko'shimcha qurilmalar ularishi mumkin. Internet xizmati "internet provayderlari" yordamida aloqa kanallari orqali amalga oshiriladi. Aloqa kanallari sifatida telefon tarmoi, kabelli kanallar, radio va kosmos aloqa tizimlaridan foydalanish mumkin.

Internet tarmog‘ining asosiy yacheykalari bu shaxsiy kompyuterlar va ularni o‘zaro borlovchi lokal tarmoqlardir.

Internet alohida kompyuterlar o‘rtasida aloqa o‘rnatibgina qolmay, balki kompyuterlar guruxini o‘zaro birlashtirish imkonini xam beradi. Agar bironbir mahalliy tarmoq bevosa internetga ulangan bo‘lsa, u xolda mazkur tarmoning xar bir ishchi stansiyasi Internetga ulanishi mumkin. SHuningdek, internetga mustaqil ravishda ulangan kompyuterlar xam mavjud. Ularni xost kompyuterlar (host — raxbar) deb atashadi. Tarmoq ka ulangan xar bir kompyuter o‘z adresiga ega va uning yordamida jahonning istalgan nuqtasidagi istalgan mijoz uni topa olishi mumkin.

Internet bu internet texnologiyasi, programma ta’minoti va protokollari asosida tashkil etilgan, xamda ma’lumotlar bazasi va elektron xujjatlar bilan kollektiv ravishda ishlash imkonini beruvchi korxona yoki konsern miqyosidagi yagona informatsion muhitni tashkil etuvchi kompyuter tarmog‘idir.

Axborotning xilma-xil turlari: anoaniviy (matn, jadvalari, bezaklar va boshqalar), original (nutq, musiqa, videofilpmlardan parchalar, telekadrdar, animatsiya va boshqalar) turlarini bir dasturiy Mahsulotda integratsiyalaydi. Bunday integratsiya axborotni ro‘yxatdan o‘tkazish va aks etirishning turli qurilmalari: mikrofon, audio-tizimlar, optik kompakt-disklar, televizor, videoomagnitafon, videokamera, elektron misiqiy asboblardan foydalanilgan holda kompyuter boshqaruvida bajariladi;

muayyan vaqtdagi ish, o‘z navbatiga ko‘ra statistik bo‘lgan matn va grafikadan farqli ravishda, audio va videosignal lar faqat vaqtning ma’lum oralig‘ida ko‘rib chiqiladi.

Multimedia vositalari asosida o‘quvchilariga ta’lim berish va kadrlarni qayta tayyorlashni yo‘lga qo‘yish ‘ozirgi kunning dolzarb masalalaridandir. Multimedia tushunchasi 90- yillar boshida hayotimizga kirib keldi. Uning o‘zi nima degan savol tug‘iladi? Ko‘pgina mutaxassislar bu atamani turlicha taxlil qilishmoqda. Bizning fikrimizcha, multimedia- bu informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari asosida audio, video, matn, grafika va animatsiya (ob’ektlarning fazodagi xarakati) effektlari asosida o‘quv materiallarini o‘quvchilarga etkazib berishning mujassamlangan holdagi ko‘rinishidir.

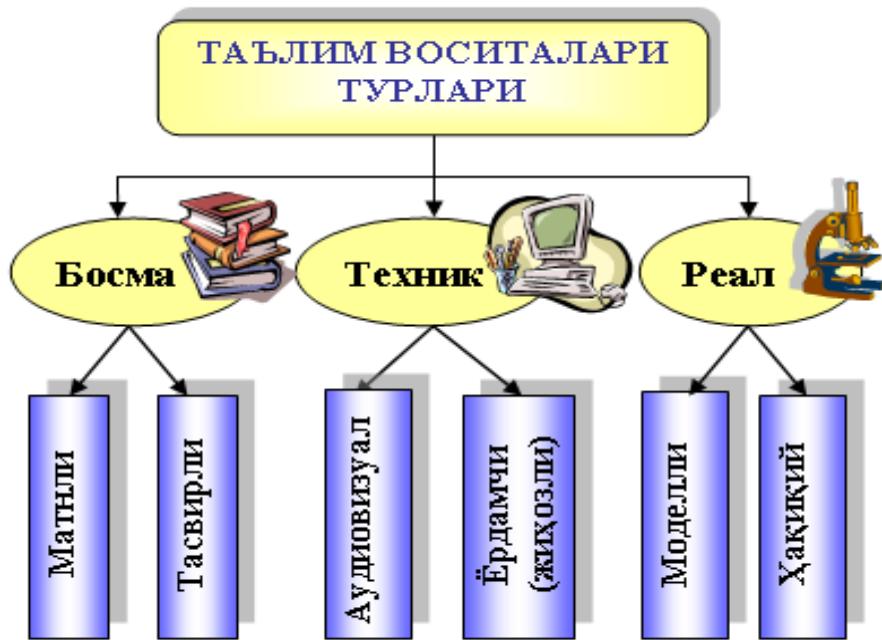
TA’LIM VOSITALARI VA TEXNIK VOSITALARDAN FOYDALANISH

Ta’lim-tarbiya jarayonining sifati va samaradorligini oshirish ko‘p jihatdan ta’lim vositalari bilan qay darajada ta’minlanganligiga bog‘liq bo‘ladi.

Ta’lim vositalari – o‘qitilishi va o‘rganilishi lozim bo‘lgan bilimlarni beruvchiqar qanday axborot tashuvchi vositalardir.

Ta’lim vositalari foydalanimishi jihatidan quyidagi 3 qismga ajratish mumkin:

- ta’lim beruvchi uchun;
- ta’lim oluvchi uchun;
- dars o‘tkazish uchun.

Ta'lim vositalarining turlari

Ta'lim vositalari olti turga bo'linadi:

- matnli vositalar;
- tasvirli vositalar;
- audiovizual vositalar;
- yordamchi (jihoz) vositalar;
- modelli vositalar;
- haqiqiy vositalar.
-

AUDIOVIZUAL

Jarayonlar va ishslash mexanizmlari to‘g‘risida tasvir va ovoz orqali tasavvurni vujudga keltirish uchun

- videofilmlar
- kompakt disklar
- audiokassetalar
- PowerPoint materiallari
- elektron darsliklar

O'quv maqsadlari jihatidan vizuallashtirish vositalarining funksiyasi va turlari

Ta'limgarayonida texnik vositalardan foydalanish juda muhim o'ren egallaydi. Ushbu vositalar yordamida mashg'ulotlarni zamонавиyl talablarga javob beradigan tarzda olib borish hamda ta'limgoluvchilarning diqqatini jalg etishda keng foydalanish mumkin. Texnik vositalar ma'lumotlarni vizuallashtirishga yordam berib, kerakli tasvir va matnlarni yozib olish va saqlash imkonini beradi. Ta'limgoluvchilar doska tasvirlari, flipchart tasvirlari va kodoskop slaydlari kabi vizual vositalarni o'zlarini ishlab chiqadilar. SHu sababli bunday vositalardan foydalanish qoidalari, ularning afzallik va kamchiliklarini hisobga olish lozim. Quyidagi materiallarda bo'r doska, flipchart, kodoskop, pinbord doskasi va

videoproektor kabi texnik vositalardan foydalanish bo'yicha yo'l-yo'riqlar berilgan.

YORDAMCHI (JIHOZLI)

Tasvir va matnni yozish va saqlash uchun

- doskalar (bo'r doska, oq doska, magnit doskasi)
- «Pinbord» doskasi
- videoproektor, videoproektor ekrani
- kodoskop
- kompyuter
- flipchart
- audiomagnitafon, videomagnitafon
- televizor

BO'R DOSKA

Bo'r doska eng qadimgi, arzon va boshqalarga nisbatan ko'proq ishlatiladigan vosita hisoblansa kerak.

Mana ko'p yillardirki, u nazariy va amaliy darslarda qo'llaniladigan texnik vosita hisoblanadi. Bugungi televizorlar va kompyuterlar dunyosida doska sinfdagi eng ishonchli va ko'proq qo'llaniladigan o'quv vositasidir.

Doskadan foydalanishni ham rejalashtirib olish zarur. Buning uchun o'tiladigan mavzu bo'yicha doskaga yoziladigan matn va chizmalar tartib bilan rejalashtirib, qog'ozga xomaki varianti ishlab chiqiladi.

FLIPCHART DOSKASI

Flipchart doskaga juda o'xshashligiga qaramasdan, ko'pgina farqlar ham mavjud. Flipchartning eng asosiy qulayligi – bu matnni o'chirmasdan yozib ketaverish imkoniyatining borligi, ya'ni joy etishmaslididan yozilgan yozuvlarni o'chirishga hojat yo'q, faqat etarlicha qog'oz bo'lishi talab etiladi. SHunday qilib, barcha fikr-mulohazalarni saqlash mumkin, hatto bir necha kundan so'ng bu qog'ozni yana osib qo'yish va munozarani davom ettirish mumkin. Flipchartning boshqa qulayligi, sinfdagi devor yoki doskaga birin-ketin hamma varaqlarini

yopishtirish imkoniyati hisoblanadi. Butun guruh ishining natijalarini bir paytda ko‘rish, taqqoslash va saqlab qolishning bunga teng boshqa imkoniyati yo‘q.

KODOSKOP

Kodoskop uchun sath (ekran), shuningdek, pylonka-slaydlar kerak. Kodoskop ta’lim beruvchi uchun eng yuqori darajadagi taqdimot imkoniyatini beradi. O‘quv jarayonini bu vositasiz tasavvur qilish mumkin emas. Asosiy qulayligi shundaki, slaydlarni kompyuterda yoki shuningdek, qo‘lda professional darajada tayyorlash mumkin. Ulardan istalgan vaqtida foydalanish va ish o‘rni o‘zgarganida boshqa joyga o‘tkazish mumkin. Ammo kodoskopning faqat sifati emas (yorug‘lik kuchi), balki ishlab chiqilgan slaydlarning sifati ham muhimdir.

Slaydlarni tayyorlash uchun quyidagi materiallar kerak bo‘ladi:

- atsetatli qog‘oz – sun’iy toladan qilingan tiniq qog‘oz;
- alohida qoplama ega, nusxalashtirish mumkin bo‘lgan slaydlar;
- slaydlarga yozish uchun flomasterlar (doimiy yoki suv bilan o‘chirish mumkin bo‘lgan);
- slaydlarni tozalash uchun spirt;
- simvolli asboblar (shablonlar, chizg‘ich va shu kabilar).

PINBORD DOSKASI

“Pinbord” inglizcha so‘z bo‘lib, (pin-mahkamlash, bord-doska) doskaga mahkamlash degan ma’noni anglatadi.

qidaga ko‘ra, pinbord doskasi ustiga o‘rash qog‘ozi tortiladi va qo‘shimcha kerakli material sifatida turli rang va shakldagi kartochkalar bo‘lishini talab qiladi. Ular pinbord doskasiga ignalar bilan mahkamlanadi. Ishni tugatgandan so‘ng kartochkalarni o‘rash qog‘oziga yopishtirish va ularni navbatdagi tadbirlar uchun qo‘llash mumkin. Kartochkalar maxsus rangli flomasterlar yoki markerlar bilan yoziladi. Bu vosita asosan yiqilishlarda muhim o‘rin egallaydi, chunki bu vosita yordamida qarorlar, muammolarni ishlab chiqish va guruhiy bahs-munozaralarni boshqarishni ko‘rgazmali qilish mumkin.

VIDEOPROEKTOR

Videoproektor o‘quv jarayonida qo‘llaniladigan zamonaviy vositalardan biri

hisoblanadi. Videoproektordan foydalanish uchun kompyuter qurilmalari talab etiladi. Oldindan tayyorlangan o‘quv materiallarini kompyuterga ulangan videoproektor orqali maxsus ekranga taqdimot etish mumkin. Kompyuter xotirasidagi yoki kompakt disk va oddiy disketadagi materiallarni videoproektor orqali ta’lim oluvchilarga namoyish qilish mumkin. Videoproektor kodoskop kabi ta’lim beruvchi uchun eng yuqori darajadagi taqdimot imkoniyatini beradi. Asosiy qulayligi shundaki, taqdim etiladigan materiallarni kompyuterda ta’lim beruvchi o‘zi tayyorlashi mumkin yoki professional darajada tayyorlangan elektron darsliklardan foydalanish mumkin. O‘quv materiallari turli kompyuter dasturlarida, Word, Excel, RowerPoint, CorelDraw dasturlarida tayyorlanishi mumkin.

MULTIMEDIANING VOSITALARI

Multimedia - tasvirli ma'lumotlar bilan ishlashga qodir bo'lgan vosita hisoblanadi. «*Multimedia*» so'zi lotincha «*media*» so'zidan olingan bo'lib, «*ma'lumot tashuvchi vosita*» degan ma'noni anglatadi. Multimediali kompyuterlar so'z, musiqa va boshqa ovozli ma'lumotlar, video ma'lumotlarni qabul qiladi va ular ustida ishlaydi.

TA'LIM VOSITALARINING TURLARI

.Kasb hunar kollejlarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish

. Pelagogik texnologiyaning avvalgi uslubdardan afzalligi, u ta'lim jarayonini birbutunlikda kurib, ta'lim maksadi, uning mazmuni, bilim berish usullari va vositalari: xamda ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchilarni majmuga keltirib, ta'lim boskichlarini loyhalab, ta'lim jarayonini nazorat kilish va ta'lim natijalarii baz;olash kabi kismlarini uzaro uzviy boglab majmuga keltirib turib, uning loyixasini tuzishidadir, Uning an'anaviy uslublardan keyingi farki. u talabalarning uzlariga berilgan bilimni yodlab olib aytib berishiga emas, balki ta'lim va tarbiya jarayonining yakunida amaliy ishlarni bajarishiga yunaltirilganlidadir. Pedagogik texnolog ishning boshka farki, uning yordamida ukuv jarayoni tashkil etil ganda, dare natijasi bilim beruvchinint pedagogik majoratiga borlit; emasligidadir, Ilmiy asoslanib, yaxshi loyixalashtirilgan pedagogik texnologiya buyicha xar kanday ukituvchi xam, a'lo bulmasada yaxshi dare utadi.

Chunki pedagogik texnologiyani pedagog olim, metodist yoki ilgor tajribali ukituvchilar tuzadi, shu bone ularning pedagogik maxorati pedagogik jarayon loyixasida uz ifodasini topgan buladi. Avvalgidek, "darsdan juzlangan maksadga ob'ektiv sabablarga binoan etib bulmadi" yoki "kutilmagan omillarga binoan dare buziddi" va shunta uxshash gaplarga pedagogik texnologiyada urin Pedagogik texnologiyaning yukorida kayd etilgan xususiyatlaridai va majmular nazariyasining konuniyatlaridan kelib chikib, unta kuyidagi kengaytirilgan ta'rifni beramiz. PT" bu jamiyat extiyojidan kelib chikib_oldindan belgilangan kishi ijtimoiy_.sifatlarini samarali shakllantirish majmu sifatida kurib, uni _tashkil kiluvchi_kismlari bulgan ukituvchi (pedagogning ukitish vositadari yordamida ukuvchi (talaba) larga ma'lum bir sharoitda muayyan ketma— ketlikda kursatgan ta'sirini 34 nazoratda tutuvchi va ta'lim natijasini baxolab beriuvcchi texnologiyalashgan ta'limiy tadbirdir. Jaxon pedagogik tafakkurida ta'lim - tarbiyaga bunday yondashuv yangi emas.

XVIII asrdayok "Buyuk didaktika" ning muallifi Yan Amos Komenskiy ta'lim jarayonini "unda xar bir usul va narsalar vakt jixatidan shunday joylashtirilishi kerak ediki", "butun pedagogik jarayon yaxshi sozlangan soat kabi bexato yurishi kerak" bulgan shaklga solmokchi

bulgandi. Buyuk pedagog Komenskiy etmagan orzularga XXI asr pedagoglari etib, bu ijtimoiy xodisa pedagogik texnologiya nomini olib, butun dunyo ukituvchi va pedagoglariga dasturilamal bulib xizmat kilmokda. Pedagogik nazariyalar yirindisi xisoblangan pedagogikada katta xajmda nazariy va amaliy bilimlar tuplangan bulishiga karamay, XX asr ikkinchi yarmigacha mashxur pedagoglarning birontasi kayta tiklanadigan, ya’ni izdoshlari tomonidan ular utgan yukori samarali darslarni uzlariga uxshab utish imkonini beradigan pedagogik jarayon andozasini ishlab chikishmagan.

Buning boisi, mashxur pedagoglar

uslubi tarkibida uzlarining shaxsiy sifatlari etakchi urinni egallaganligidadir. Ma’lumki, jamiyat tarkibida mashxurlikka da’vogar buyuk shaxslar juda xam oz. Bizga esa, ular xar bir mакtabda, xar bir litsey va kollejda, xar bir oliv ukuv yurtida, xar bir sinf va dars xonalarida kerak. Bunga etishishning birdan-bir yuli — mashxur pedagoglarning darsini pedagogik texnologiya shakliga solib, loyixasini tuzish va kupaytirshdir. Texnologik yondashuv ishlab chikarishdan olingan bulib, unda minglab texnologik jarayonlar loyixalashtirilgan. Ular ishlab chikarishda kerakli natijalarga erishish garovi xisoblanadi;

Bu texnologiyalarni kullash vaktida xudud va ularning ijrochisi uzgarsa xam, kerakli maxsulot chikaveradi. Ta’lim—tariya jarayonida xam shunga erishish uchun pedagogik texnologiya ishlab chikildi. Bu ish birinchi bor AKSH olimlari B.Blum, D.Kratvol, N.Granlund, Dj. Kerrolla, Dj. Blok, L.Anderson va boshkalar xarakati natijasida amalga oshdi.

Xozirgi davirda yaratilgan texnologiyalar kuyidagi 3 darajada kullaniladi: 1. Umumiy iedagogik daraja. Umumiy pedagogik (umumdidaktik, umumtarbiyaviy) texnologiya ta’lim-garbiya jarayonining yaxlit tizimliligi, ma’lum bir region, ukuv yurti tomonidan uzlucksiz ta’lim tizimining ma’lum bir boskichidagi texnologiyaning umumiy konuniyatları, ilmiy-nazariy asoslari, tamoyillari, amaliyotda kullashning umumiy xususiyatlari, shart-sharoitlarini ifodalaydi. Shu urinda kayd etish kerakki, uzlucksiz ta’lim tizimining xar bir boskichining ta’lim mazmuni uziga mos tegishli maksad va vazifalarni amalga oshirish kuzda tutilganligi sababli pedagogik texnologiya xam

uziga mos xususiyatga ega buladi.

Bu darajada

pedagogik texnologiya pedagogik sistema tushunchasiga sinonim xisoblanadi. Uning tarkibiga ta’lim-tarbiya jarayonining maksadi va vazifasi, mazmuni, vosita va metodlari, tarbiya jarayonining ob’ekti va sub’ekti faoliyatining algoritmlari kiradi. 2. Xususiy metodik darajada pedagogik texnologiyaning muayyan bir predmet, kursni ukitish jarayonining maksad va vazifalarini amalga oshirish maksadida foydalaniladigan ta’lim mazmuni, ukitish vositalari, metodlari, shakllarining majmuasi tushuniladi. 35 3. Lokal (modul) darajada ta’lim-garbiya jarayonining ma’lum bir kismining xususiy didaktik va tarbiyaviy maksadini xal etishga karatilgan texnologiya tushuniladi. (Ukuvchilarning mustakil ishlarini tashkil etish, ukuvchilar bilimini nazorat kilish, shaxsiy fazilatlarini shakllantiriшva x.k) Pedagogik texnologiyaniing yukrrida kayd etilgan 3 ta darajasi bir-birini tuldiradi va takozo etadi.

Pedagogik

texnologiyalar mazmuni, moxiyatiga kura kuyidagicha tasniflanadi:

1. Shaxs strukturasiga muljal

langanligiga kura: bilim, kunikma va malakalarii shak.llantirishga muljallangan axborot texnologiyalari; ak.liy faoliyat usullarini shakllantirishgp k,aratilgan ak.liy faoliyat texnologiyalar; II. Mazmuni va tuzilishiga kura: - ta’lim-tarbiya beruvchi texnologiyalar; - dunyoviy va diniy ta’limga muljallangan texnologiyalar; - umumta’lim va kasb ta’limi texnologiyalari; - insonparvarlik va texnokrat texnologiyalari; - xususiy predmet texnologiyalari; - monotexnologiya va kompleks (majmua) texnologiyalari bulinadi. III. Ta’lim oluvchilarning bilish faoliyatyni tashkil etish va boshkarilishiga kura V. P. Bespalko KUYIdagi texnologiya turlarini tavsiya etadi: - klassik ma’ruza ta’limi; - UTV yordamida ta’lim berish; «Maslaxatchi-konsultant» tizimi; - mustakil ish; - «Kichik guruxdar» tizimi-guruxli differentsial ukitish usuli; - kompyuter ta’limi; - «Repetitor» tizimi - individual ta’lim; - dasturli ta’lim..

Ta’lim-

tarbiya jarayonida ukuvchi shaxsining tutgan urni muxim axamiyat kasb etadi, shunga kura pedagogik texnologiyalar kuyidagi guruxlarga ajratiladi: a) Avtoritar

texnologiyalar b) Didaktotsentrik texnologiyalar v) Shaxsni rivojlantirishga karatilgan texnologiyalar g) Insonparvarlik va xamkorlik texnologiyalari d) Erkin tarbiya texnologiyalari V. Xozirgi zamon ta’lim tizimida xukmronlik kilayotgan an’anaviy ta’limni mazmunan yangilash va ta’lim jaraenini tashkil etishni tubdan uzgartirishga karatilgan texnologiyalarni kuyidagi guruxlarga ajratish mumkin:

1.Pedagogik

munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratizatsiyalash asosidagi-pedagogik texnologiya;

2. O’quvchilarning

bilish faoliyatini faollashtirish va samaradorligini oshirishga karatilgan pedagogyak texnologiya;

3.Ta’lim jaraenini tashkil etish va boshkarishning samaradorligini oshirishga karatilgan pedagogik texnologiya;

4. Ukv materialini didaktik jixatdan takomillashtirish va kayta ishslash asosidagi pedagogik texnologiya;

5. Xalk, pedagogikasi metodlaridan foydalanish pedagogik texnologiyasi; 6. Alternativ pedagogik texnologiya;

7. Majmuali (kompleks) politexnologiya;

Mazkur pedagogik texnologiyalardan eng asosiylaridan biri: Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratizatsiyalash asosidagi pedagogik texnologiyalar uzida falsafa, psixologiya va pedagogikaning insonparvarlik goyalarini mujas samlashtiradi. Ushbu pedagogik texnologiyalar dikdat markazida UZ imkoniyatlarini maksimal darajada amaliyotta kullaydigan, ijodiy va ijtimoiy faol, turli xayotiy vaziyatlarni anglab, taxlil kiladigan ongli ravishda mustakil muljalni tugri olaoladigan shaxsni shakllantirish goyasi turadi. Pedagogik texnologiyaning asosiy jixati xar bir shaxsda mavjud bulgan uning extiyoji, kizikishi, imkoniyatlari asosida shaxsda ijobiy xislat va fazilatlarni shakllantirish, rivojlantirish sanaladi. Bu erda ta’lim mazmuni shaxsning shakllanishi va rivojlanishi uchun muxim sanaladi.

Shu sababli

ta’lim mazmuni insonnarvarlikka yunaltirilgan gumanistik goya va meyorlarini

uzida mujassamlashtirgan bulishi lozim. Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratizaaiyalash asosidagi pedagogik texnologiya - avtoritar texnologiyaga tubdan karama-karshi bulib, pedagogik jarayoida xamkorlik, gamxurlik, ukuvchilar shaxsini xurmat KILISH, e'zozlash orkali shaxsni rivojlantirish va ijod kilishga kulay muxit yaratiladi.

An'anaviy ta'limda ukituvchi ta'lim jarayonining sub'ekti, ukuvchilar pedagogik jarayonining ob'ekti deb karalsa, xamkorlik pedagogikasida yagona ta'lim jarayonining ikkita sub'ekti xamkorlikda ukuv tarbiyaviy vazifalarni xal etadi. Ushbu pedagogik texnologiyada ta'lim tizimining asosiy dikkat markazida barkamol shaxsni shakllantirish va rivojlantirishga karatilgan insonparvarlik goyasi muxim urin tutadi. Bu goya kay darajada amalga oshirilganligi ta'lim jarayonining asosiy natijasi, ukuv yurti pedagogik jamoasi mexnatining sifataga berilgan baxo sanaladi. Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratizatsiyalashda ukuv-tarbiyaviy jaraenning asosiy natijasini aniklovchi muxim omil shaxsga bulgan munosabat sanaladi.

Pedagogning shaxsga bulgan insonparvarlashtirilgan munosabati bolalarni sevishi, ularning takdiri uchun kaygurishi, bolalarga ishonchning yukoriligi, uzaro xamkorlikning vujudga kelishi, mulokot madaniyatining yukori darajada bulishi, ta'lim oluvchilarni tugridan-tugri majburlashdan voz kechish va aksincha ijobiy ragbatlantirishning ustunligi tufayli kuzlangan maksadga erishish, bolalar faoliyatida uchraydigan kamchiliklarga chidamli bulish, ularni bartaraf etishning eng samarali yullarini kullashda namoyon bulsa, ta'lim jarayonining demokratizatsiyalash esa ukituvchi va ukuvchilar xukuklarini tenglashtirish, ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilarga tanlash xukukining berilishi, uz 37 fikri, nuktai nazarini erkin bayon etish bu borada xato kilish xukukining mavjudligi, bolalar xukuklari Konventsiyasiga amal kilinishini takozo etadi. Ukuvchilar va ukituvchilar munosabatining uziga xos jixati ukuvchilar mustakilligi va ukuv faoliyatini takiklash emas, balki yunaltirish, ukuv faoliyatini boshkarish emas, balki xamkorlikda tashkil etish, ta'lim olishda majburlash emas, balki ukuvchilarni ishontirish, biror bir faoliyatni amalga oshirish buyruk. orkali emas, balki shu

faoliyatni samarali tashkil etish, shaxsning extiyoji, kizikishi, imkoniyatlarini chegaralash emas, balki erkin tanlash xukukini berish sanaladi.

Yangi munosabatlarning asosiy moxiyati, an'anaviy ta'limda kuzda tutilgan natijalarni bermayotgan majburan ukitishdan voz kechish va urniga: - uzaro ishonchga asoslangan talabchanlik; - ta'lim jarayonini samarali tashkil etish orkali ukuvchilar urtasida kizikiш uygotish va ongli intizomni vujudga keltirish; - ukuvchilarning bilim olish jarayonini muvaffakiyatlarga yullovchi xoxishning paydo bulishi; - mustakillik va mustakil faoliyatnya tashkil etilishi; - tegishli talablarni jamoa orkali kullashni amalga oshirish muxim sanaladi, Yangi munosabatlarning vujudga kelishi shaxsga tavofutlab yondoshishni talab etadi.

Ta'lim jarayonini tashkil etishda: - rta saviyali ukuvchiga nisbatan muljal olishdan voz kechish: - shaxsning eng yaxshi sifatlarini aniklash va uni rivojlantirish; - shaxe psixologo-pedagogik diagnostikasini kullash kizikishi, extiyoji, kobiliyati, yunalishi, sifatlari, akliy jarayonining xususiyatlarini aniklash; - ukuv-tarbiyaviy jarayonlarda shaxsning uziga xos xususiyatlarini xisobga olish; - shaxe rivilsh dinamikasini-tasavvur kilish; - shaxs rivojlanishining dasturini loyixalash va tegishli uzgartirishlar kiritish zarur.

Ushbu pedagogik texnologiya ukituvchi va ukuvchilar munosabatini tashkil etishning asosi sanalsa, ukuvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish boshka texnologiyani kullashni talab etadi. Shu sababli xar bir mashgulotda bitta texnologiyadan emas, balki ukuvchilar bilim olishining xar bir boskichining uziga xos xususiyatlaridan kelib chikib, xar bir boskichda tegishli texnologiyadan foydalilaniladi. Shunday kilib, bitta mashgulotda bir nechta pedagogik texnologiya uygunlashtiriladi. Ukvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va samaradorligini oshirishga karatilgan pedagogik texnologiyalar ukuvchilarda ijtimoiy normalarga xos ongli intizomning vujudga kelishi, motivatsiyaning yukori darajada bulishi, bilim, kunikma va malakalarni ongli uzlashtirishga bulgan extiyojning ortib borishi, kuzlagan natijaning kafolatlanganligi va samaradorlikning yukori bulishi bilan xarakterlanadi. Ushbu texnologiyalar jumlasiga didaktik-uyin, muammoli ta'lim, modulli ta'lim, xamkorlikda ukitish,

kommunikativ ta'lim, ukuv materiallarining (jadval va belgili) modellari texnologiyalari kiradi

Xulosa

O'zbekiston Respublikasi Kadirlar tayyorlash milliy dasturi va "Talim to'g'risida"gi qonunda o'quv jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarini joriy etish mamlakatimiz ta'lim tizimini isloq qilishning asasiy ko'rsatkichlaridan biri sifatida e'tirof etilishi beziz emas. Chunki pedagogik texnalogiya ta'lim jarayonini inqirozdan holi etish uni bozor iqtisodiy sharoitiga mos holda takomillashtirish va Davlat ta'lim standart talablariga muvofiq kadirlar tayyorlashning muxim omillaridan biri bo'lib hisoblanadi

Mamlakatimiz birinchi Pzidenti Islom Karimov takidlaganlaridak "Engyangi zamonaviy o'quv vositalari bilan ta'minlangan kollejlarda eskidan qolgan o'qitish uslublarning davom etishiga mutloq yo'l qo'yib bo'lmaydi"

Zero pedagogik texnologiyadan foydalanayotgan ko'pgina ko'pgina rivojlangan mamlakatlar o'quv jarayonini sifat jixatdan yangi bosqichga ko'tarishga erishayoganliklari hayotda o'z tasdig'ini topmoqda. Ushbu qo'llanmada bayon etilgan ma'lumotlar esa bu pedagogic texnalogiyaning didaktik saloxiyatini to'g'irlashda fikir yuritishga asos bo'ladi. Ayniqsa tashhizlanuvchan o'quv maqsadlarini belgilash joriy va yakuniy mezoniy baxolash reproduktiv o'qitishni algoritim bo'yicha olib boorish talabalarni mustaqil bilim olishga undash o'quv jarayonini doimo rivojlanib boruvchi dinamik tizim sifatida loyixalsh kabi yashkiliy-uslubiy ishlarni amalga oshirish pedagogok texnologiyalar katta imkoniyatlarga ega.

Pedagogik texnologiyalarning joriy etish tajribasini o'rganish va unga ijodiy yo'naliш, o'quv jarayonini insonparvarlashtirish. Bunda talabani sust obyektdan faol subyektda aylantirish, bilish faoliyatining aniq maqsadlarga yo'nalgaligini hamda o'quv jarayonini ishlab chiqarish jarayoni kabi takrorlanuvchanligini taminlashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Shuningdek pedagoglarga turli shakldagi test topshiriqlari tuzish ularni sinash malakalari shakllanadi va takomillashadi.

Pedagogik texnalogiya doirasida yaratilgan turli xil didaktik konsturiksiyalarga murojat qilish esa o'quv jarayonini tashkil qilishga oqilona va

ijodiy yondashishga, bunda o'qituvchi o'z erkinligiga ega bo'lishi, darsda qo'laniladigan turli shaki,l uslub va vositalar samaradorligini o'zi baxolashiga imkoniyat yaratadi. Shuni takidlash lozimki, pedagogik texnalogiya tamoyillari va qoidalariga amal qilish, o'quv jarayoni mazmunini talaba shaxsiga, uning qiziqishlari, intilishlari, yosh davirlari xususuyatlariga va individual o'zlashtirish su'ratlariga muvofiq xolda olib borilishini taminlaydi.

GLOSSARIY

Aksiologya - qadriyatlar to‘g‘risidagi falsafiy ta’limot, aksiologik qadriyatlar mohiyati

Axloq - shaxsning jamiyatga va boshqa kishilarga nisbatan burchini belgilab beruvchi me’yorlar tizimi, ma’naviy xulq qoidalari, u ijtimoiy ong shakllaridan biri.

Boshqarish – tashkil etish, qaror qabul qilishga qaratilgan faoliyat, ob’ektni o‘z xizmat vazifasi doirasida nazorat qilish, tartibga solish, ishonchli axborotlar asosida tahlil qilish va yakun yasash

Vazifa – maqsad va uni amalga oshirish bosqichlarining oydinlashtirilish

Didaktika – ta’lim va o‘qitish nazariyasi hamda o‘qitish jarayonida tarbiyalash mazmunini ifodalovchi pedagogikaning tarkibiy qismi.

Ilmiy muammo – fan orqali hal qilinadigan asosiy ziddiyatlar.

Istiqlolni belgilash malakasi – ijtimoiy va bilish jarayonlarini rejalashtirish va boshqarish.

Kasbiy tayyorgarlik – bo‘lajak mutaxassisning psixologik, psixofiziologik, jismoniy hamda ilmiy-nazariy va amaliy tayyorgarligi.

Kasbiy bilimdonlik – pedagogik faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan nazariy va amaliy tayyorgarlik birligi.

Ko‘nikma – o‘rganish natijasida qo‘lga kiritilgan, beixtiyor, avtomatik tarzda bajariladigan harakat. Ko‘nikmalar biror harakatni nazoratsiz, avtomatik tarzda bajarish qobiliyatidir.

Laboratoriya ishi – asbob-uskunalar va boshqa texnik moslamalardan foydalangan holda talabalar bilan tajribalar o‘tkazish, biror hodisani maxsus jihozlar yordamida o‘rganish.

Ma’ruza – odatda oliy o‘quv yurtida biror fan mazmunini og‘zaki bayon qilishga asoslangan o‘quv jarayoni, metodi.

Motiv – ma’lum ehtiyojlarni qondirish uchun asos bo‘ladigan kishining ichki faoliyat mazmuni.

Pedagogik jarayon – ta’lim masalalari, uning taraqqiyotini hal qilishga qaratilgan, maxsus tashkil etilgan pedagog va talabalarning maqsadli o‘zaro munosabatlari.

Pedagogik malaka – muayyan toifadagi vazifalarni hal qilish imkoniyatiga ega bo‘lgan mutaxassisning kasbiy pedagogik tayyorgarligi darajasi va turi.

Pedagogik texnologiya – 1) oldindan loyihalashtirilgan pedagogik jarayonni amaliyatga rejali va bir maromda tatbiq etish yoki pedagogik masalani echishga qaratilgan pedagogning uzlucksiz o‘zaro bog‘langan harakatlari tizimidir; 2) ta’lim-tarbiya metodlarini u yoki bu to‘plamini qo‘llash bilan bog‘liq bo‘lgan pedagogning uzlucksiz, o‘zaro shartlangan harakatlari tizimidir; 3)ta’lim shakllarini optimallashtirishga qaratilgan, texnika hamda inson omillari, uning o‘zaro hamkorligi asosida o‘qitish jarayoni va bilimlarni egallash, yaratish, qo‘llash hamda belgilashning tizimli metodidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: “Sharq” nashriyot-matbaa kontsernining bosh taxriri. 1997.
2. «O'rta maxsus, kasb-hunar ta`limi muassasalari uchun pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida»gi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 4-oktyabrdagi 400-sonli qarori.
3. O'.Tolipov,M.Barakaev,SH,Sharipov. Kaspiy Pedagogika.- T.:TDIU,2001y.
4. Sayidaxmedov.N. Pedagogika amaliyotining texnologiyalarini qo'llash na'munalarini .-T.: RTM. 2000 yil.
5. AbduqodirovA.A., XaitovA., ShodievR. Axborottexnologiyalari / Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darslik. – T.: O'qituvchi, 2013. - 144 b.
6. Avazov SH. Amaliy kasbiy ta`lim metodikasi. Toshkent. – 2014 y. – 72 bet.
7. Azizzodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – T.: TDPU, 2013. - 174 b.
8. Begimqulov U. Masofaviy o'qitish va pedagogik ta`lim // Pedagogik ta`lim, - Toshkent, 2013. -№5. –B.19-21.
9. Yo'ldoshev J.G`., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. - T.: O'qituvchi, 2014. -102 b.

Internet saytlari:

1. www.arxiv.uz
2. www.Ilm.uz.
3. www.referat.uz
4. www.Ziyo-NET.uz.
5. www.pedagog.uz
6. www.Tosh DPU.uz.
7. www.aim.uz